

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

ראשית הדקדוק העברי: קריאה בכתבי מדקדקי ספרד - 25367

תאריך עדכון אחרון 20-08-2019

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: הלשון העברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): מר אלנתן חן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: elnatan.chen@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: בתיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקורס יעסוק בראשית הדקדוק העברי למן רס"ג ועד רד"ק (המאה ה-10 עד המאה ה-13 - האסכולה הספרדית-אנדלוסית), בדגש על תורתם של ר' יהודה חיוג' ור' יונה אבן ג'נאח. תינתן סקירה מקיפה על המדקדקים ותורתם, ועיקר הקורס יתמקד בקריאה ישירה בכתביהם.

מטרות הקורס:

לחשוף את התלמידים לראשית מחקר הדקדוק העברי, לתולדותיו והשתלשלותו, וכן למדקדקי ספרד החשובים, לכתביהם ולתרומתם למחשבת הדקדוק העברי.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- להתמצא בכתביהם של מדקדקי ספרד החשובים
- לעמוד על תרומתו הייחודית של כל אחד מן המדקדקים האנדלוסיים
- להשוות בין דעות המדקדקים השונים בסוגיות נבחרות
- לפנות לספרות המחקר הרלוונטית בתחום

דרישות נוכחות (%) :

100

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה

קריאת ספרות מקור

ניתוח ודיון

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- ספרות המסורה - הרקע לצמיחת הדקדוק העברי
- רב סעדיה גאון - "ראש המדברים בכל מקום"
- ר' יהודה אבן קורייש - בלשנות שמית משווה
- מנחם בן סרוק - "המחברת": ראשית המילונאות בעברית
- דונש בן לברט - ההשגות על מנחם
- תלמידי מנחם ויהודי בן ששת תלמיד דונש - המשך הפולמוס הדקדוקי
- ר' יהודה חיוג' - תפיסת השורש השלשי וצמיחתה של תורה דקדוקית חדשה
- ר' יונה אבן ג'נאח - הרחבת תורת חיוג' לכדי תורה דקדוקית שלמה ומקיפה
- שמואל הנגיד - מדקדק דגול שעקבותיו לא נודעו
- ר' אברהם אבן עזרא - פרשן ומדקדק
- ר' יוסף קמחי - חידוש חלוקת התנועות וקביעת בנייני הפועל
- ר' דוד קמחי - דידקטיות ואומנות הקיצור

בשיעור נקרא בכתביהם של הנ"ל, תוך שימת לב למספר סוגיות רוחביות:
תפיסת השורש
ההשוואה לארמית ולערבית
השפעת הדקדוק הערבי
בין דקדוק לפרשנות
בין דקדוק לפיוט
פולמוסי המדקדקים
המבטא ה"ספרדי"

חומר חובה לקריאה:

הקדמה

ז' חומסקי, "תרומת המדקדקים בימי הביניים לחקר הלשון העברית", פרקים: בטאון האקדמיה העברית באמריקה, כרך ד, ניו יורק תשכ"ו, עמ' 71-91
א' אלדר, "אסכולת הדקדוק האנדלוסית: תקופת הראשית", פעמים 38 (תשמ"ט), עמ' 21-34

ספרות המסורה

א' דותן, "מן המסורה אל הדקדוק: ניצני המחשבה הדקדוקית העברית", לשוננו נד (תש"ן), עמ' 155-168

מ' ברויאר, "מסורה ודקדוק", בתוך ר' ז'ר וי' עופר (עורכים), ישראל: מחקרים בלשון לזכרו של ישראל ייבין, ירושלים תשע"א, עמ' 45-51

רב סעדיה גאון

- A. Dotan, "Saadia Gaon – A Master Linguist", J. Targarona Borrás & A. Saenz-Badillos (eds.), *Jewish Studies at the Turn of the Twentieth Century*, vol. 1, Leiden Boston-Koln 1999, pp. 26-30
א' דותן, אור ראשון בחכמת הלשון: ספר צחות לשון העברים לרב סעדיה גאון, כרך א, ירושלים תשנ"ז: "בלשנות ובלשנות משווה", עמ' 105-110; "הפועל", עמ' 146-151

ר' יהודה אבן קורייש

ד' בקר, ה'רסאלה' של יהודה בן קורייש: מהדורה ביקורתית, תל אביב תשמ"ד: "מעמדו בתולדות הבלשנות העברית", עמ' 72-96
J. Blau, "Ibn Quraysh, Judah", *Encyclopaedia Judaica* 9, p. 688

מנחם בן סרוק

A. Maman, "Menahem ben Saruq's Maḥberet: The First Hebrew-Hebrew Dictionary", *Kernerman Dictionary News* 13 (2005), pp. 5-10
ח' מירסקי, תורת הלשון של מנחם בן סרוק, ירושלים תשע"ח, עמ' 21-30

דונש בן לברט

ש' מורג, "מחלוקת מנחם ודונש ותהליך התחייה העברית בספרד", פעמים 56 (תשנ"ג), עמ' 4-19
ד' ילין, "התאבקות דונש בן לברט", ספר זכרון לאשר גולאק ולשמואל קליין ז"ל, ירושלים תש"ב, עמ' 105-114

תלמידי מנחם ויהודי בן ששת תלמיד דונש

ד' ילין, תולדות התפתחות הדקדוק העברי, ירושלים תש"ה, עמ' 94-112

ר' יהודה חיוג'

מ' וילנסקי, "ר' יהודה חיוג'", מחקרים בלשון ובספרות, ירושלים תשל"ח, עמ' 13-18
א' אלדר, "משנתו הדקדוקית של ר' יהודה חיוג' הספרדי", לשוננו נד (תש"ן), עמ' 169-181
א' דותן, "בלשנות ובלשנות משווה בימי הביניים - עיון בסוגיה ממשנתו של יהודה חיוג'", תעודה ט:
מחקרים בלשון העברית (ספר זיכרון לאליעזר רובינשטיין), תל אביב תשנ"ה, עמ' 117-130

ר' יונה אבן ג'נאח

ב"ז באכר, ספר השרשים לר' יונה בן ג'נאח בתרגום ר' יהודה בן תיבון, ברלין תרנ"ו (מהדורת צילום
ירושלים תשכ"ו): הקדמה, עמ' XLII-VIII
א' ממן, "ר' יונה בן ג'נאח", לשוננו לעם מ-מא: קובץ לשנת הלשון (תש"ן), עמ' 125-131

שמואל הנגיד

א' אלדר, "לתולדות המחלוקת הדקדוקית בין אבן ג'נאח לשמואל הנגיד בעקבות גילוי של קטע גניזה
מ'ספר ההכלמה' לאבן ג'נאח", מ' בראשר (עורך), מחקרים בלשון העברית ובלשונות היהודים מוגשים
לשלמה מורג, ירושלים תשנ"ו, עמ' 41-61

ר' אברהם אבן עזרא

א' סאנז-בדיוס, "על כמה עמדות דקדוקיות של אברהם אבן עזרא", מחקרים בלשון ח (תשס"א), עמ'
229-251
ק' דל ואייה, "לבעיית חיבורי הדקדוק של ר' אברהם אבן עזרא", מחקרים בלשון ח (תשס"א), עמ'
253-281
L. Jimenez Paton & A. Saenz-Badillos (eds.), *Abraham Ibn 'Ezra: Sefer Moznayim*,
Cordoba 2002: introduction, pp. 45-62

ר' יוסף קמחי

א' גיגר, "תולדות ר' יוסף קמחי", הנ"ל, קבוצת מאמרים יו"ל ע"י ש"א פוזננסקי, ורשה תר"ע, עמ'
186-220
א' אלדר, "עיון מחודש בשיטת חלוקת התנועות של הקמחיים", לשוננו עג (תשע"א), עמ' 69-76

ר' דוד קמחי

א' גיגר, "תולדות הרד"ק", הנ"ל, קבוצת מאמרים יו"ל ע"י ש"א פוזננסקי, ורשה תר"ע, עמ'
231-253

חומר לקריאה נוספת:

ד' ילין, תולדות התפתחות הדקדוק העברי, ירושלים תש"ה
A. Maman, *Comparative Semitic philology in the Middle Ages: From Sacadia Gaon to Ibn Barūn (10th-12th C.)*, Leiden and Boston 2004
D. Téné, J. Barr and A. Maman, "Linguistic Literature, Hebrew", *Encyclopaedia Judaica*, second edition (2007), vol. 13, pp. 29-61
שז"ל סקוז, "המאמר על התנועות בעברית מס' 'כתאב אללגה' לרס"ג", תרביץ כב (תשי"א), עמ'
174-184
א' גולדנברג, "לוח הנטייה העברי הראשון", לשוננו מג (תשל"ט), עמ' 83-99
ד' ילין, "תשובות דונש בן-לברט", לשוננו יא (תש"ב), עמ' 202-215
נ' אלוני, "הקדמת דונש לתשובותיו ל'מחברת' מנחם", בית מקרא י (תשכ"ה), עמ' 45-63

א' אלדר, "גלגולו של מושג 'אלסאכן אללין' ('הנח הרפה') מספרד לארץ ישראל", *de Miscelanea*, ט-א 'עמ' 33 (1984), *Estudios Arabes y Hebraicos*
 נ' אלוני, "יהודה בן דויד ויהודה חיוג", מנחה ליהודה, ירושלים תש"י, עמ' 67-83 (eq&); נ' אלוני, מחקרי לשון וספרות ג, ירושלים תשמ"ט, עמ' 81-97
 ג' גולדנברג, "על השוכן החלק והשורש העברי", לשוננו מד (תש"ם), עמ' 281-292
 מ' וילנסקי, "לתולדות ר' יונה בן ג'נאח", מחקרים בלשון ובספרות, ירושלים תשל"ח, עמ' 19-26
 D. Tenne, "Ibn Janāḥ, Jonah", *Encyclopaedia Judaica* 9, pp. 680-683
 ד' טנא, ענייני התחביר שבכתאב אלתנקיח (ספר הדקדוק) לר' יונה אבן ג'נאח, ערך והביא לדפוס א' ממן, ירושלים תשע"ו
 ב"ז באכר, ר' אברהם אבן עזרא המדקדק, תרגם מגרמנית א"ז רבינוביץ, ירושלים תשל"ז
 ל"ר חרל"פ, תורת הלשון של רבי אברהם אבן עזרא: מסורת וחידוש, באר שבע תשנ"ט
 י' גיל, "רבי יוסף קמחי, ספריו והשפעתו", בית מקרא כ (תשל"ה), עמ' 369-377
 W. Chomsky, *David Kimhi's Hebrew Grammar (Mikhlol)*, New York 1952

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 90 %
 הרצאה 0 %
 השתתפות 0 %
 הגשת עבודה 0 %
 הגשת תרגילים 0 %
 הגשת דו"חות 0 %
 פרויקט מחקר 0 %
 בחנים 10 %
 אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: